

KRISTUS NĀVES INTERPRETĀCIJU SHĒMAS UN TO PROBLEMĀTISKIE ASPEKTI

Ralfs Kokins

Dr. theol., LU Teoloģijas fakultātes profesors

Kristus vietnieciskās nāves koncepts ir bibliskās Jaunās Derības teoloģijas un Evaņģēlija vēsts centrālais elements, kura izpratnei nepieciešama ne tikai ticība, bet arī labas biblisko tekstu zināšanas, to kontekstuāla izpratne un kritiska domāšana. Tas skaidri atpazīstams Kristus krusta notikuma teoloģisko interpretāciju shēmās visā Baznīcas vēsturē un, par spīti skeptiķu iebildumiem, arī mūsdienu pasaulē nav zaudējis savu aktualitāti, un noteikti nav atmetams kā novecojis. Jāatrod tikai valoda un veids, kā to darīt saprotamu un interesantu mūsdienu cilvēkam. Psiholoģiskās un līdzību kategorijas nebūs palīdzošas, jo ātri sevi izsmel un neatbild uz cilvēku būtiskākiem jautājumiem. Labākais veids, kā mūsdienās pavēstīt par Kristus nāvi, ir runāt par tās nozīmi un konsekvencēm garīgās izaugsmes, attiecību un ētikas kontekstā atbilstoši pašas Jaunās Derības tekstu saturam.

Jaunā Derība nenoliedzami apgalvo, ka **Jēzus Kristus ir miris par mums**¹. Faktiski – mūsu vietā,

¹ MtEv 20,28: “Cilvēka Dēls nav nācis, lai Viņam kalpotu, bet, ka Viņš kalpotu un atdotu Savu dzīvību kā atpirkšanas maksu par daudziem”; 1Tīm 2,6: “kas Sevi pašu ir nodevis par atpirkuma maksu par visiem”; 1Kor 15,3: “Jo es jums vispirms esmu mācījis, ko es pats saņēmu, ka Kristus ir miris par mūsu grēkiem pēc Rakstiem”; Rom 5,6.8.: “Jo Kristus par mums bezdievīgajiem ir miris [..]. Bet Dievs Savu mīlestību uz mums pierāda ar to, ka Kristus par mums miris, kad vēl bijām grēcinieki”; 1Pt 1, 18–19: “Jūs zināt, ka esat ne ar iznīcīgām lietām, sudrabu

*vietnieciski*² izciezdams mūsu sodu par mūsu grēkiem un *izpirkdams* mūs no pazušanas³. Tas ir Viņa darbs (*Opus Christi*) katra cilvēka glābšanas labad. Par to runā gan klasiskā Baznīcas dogmatika, gan virkne mūsdienu teologu⁴. Kristus nāvi atbilstoši Vecās Derības psalmu vārdiem ticīgie visos laikos saskatījuši arī kā *taisnā ciešanas*, tajā rod mierinājumu un stiprinājumu cietēji un mirstošie⁵.

Pēc 19. gadsimta liberālās hiperkritikas laikiem modernā cilvēka nespēju saprast *Kristus vietnieciskās* nāves mācību viskaidrāk un asāk formulē redzamākais dialektiskās teoloģijas pārstāvis Rūdolfs Bultmans (*Rudolph Bultmann*), nosaucot to par visprimitīvāko mitoloģiju, kas sakņojas senās pasaules maģiski rituālajos priekšstatos⁶. Arī daudzi mūsdienu prāti nespēj pieņemt mācību, ka kāds ir bez grēka un nomiris par citiem, atrisinot citu glābšanas jautājumus⁷.

Jēzus nāve atklāj šausminošu ļaunumu un vardarbību pat reliģijas ietvaros. Franču etnologs un literatūras vēsturnieks Renē Žirārs (*René Girard*) ir viens no autoriem, kas ievirza moderno teoloģisko diskursu reliģijas un vardarbības dziļās sasaistes izpētes virzienā. Savā pasauleslavenajā darbā

vai zeltu, atpirkti no savas aplamās, no tēviem mantotās dzīves, bet ar Kristus, šī bezvainīgā un nevainojamā Jēra, dārgajām asinīm” u. c.

² Jēzus *vietnieciskās* nāves koncepts sakņojas Jaunās Derības tekstos, par to atrodami daudzi nozīmīgi pētījumi, viens no sistemātiskākajiem un teoloģiski izcilākajiem – Hengel, Martin, *Der stellvertretende Sühnentod Jesu*, IKZ 9, 1980, 1.–25. un 135.–147. lpp.

³ Jaunās Derības mācība par Kristus upuri balstās uz jūdaisma ieskatiem (Jes 53,10 “... viņš nodos savu dvēseli par salīdzinājuma upuri”).

⁴ Menke, Karl-Heinz, *Das Kreuz als Mitte der Geschichte, oder: Was Christus für alle Menschen aller Zeiten getan hat*, Ms. Vortrag Ratzinger-Schülkreis, Rome, 2014, 4s. lpp.

⁵ Kristus nāve kā mierinājums cilvēka ciešanās ir ļoti izplatīts motīvs pasaules literatūrā – kaut vai Heinriha Heines *Die Stadt Lucca* (Heine, Heinrich, *Sämtliche Werke*, Darmstadt 1968–1972, Bd. II, 493. lpp.): “Kurš savu Dievu redz ciešam, panes vieglāk arī savas ciešanas.”

⁶ Bultmann, Rudolph, *Neues Testament und Mythologie. Das Problem der Entmythologisierung der neutestamentlichen Verkündigung* (1941), Hg. von E. Jüngel, München, 1988, 19ss. lpp.

⁷ Zimmermann, B. Acklin / Annen, F. (Hg.), *Versöhnt durch den Opfer- tot Christi? Die christliche Sühnopfertheologie auf der Anklagebank*, Zürich, 2009, vai arī – Schnädelbach, H., *Der Fluch des Christentums. Die sieben Geburtsfehler einer alt gewordenen Weltreligion. Eine Kulturelle Bilanz*, in: *Religion in der modernen Welt. Vorträge – Abhandlungen – Streitschriften*, Frankfurt a. M., 2009, 153.–173. lpp.

“Grēkāzis”⁸ viņš apgalvo, ka katrai kultūrai ir raksturīga *mi-mētiskā vardarbība*, – mums vajag nevis to, kas mums pašiem patīk, bet gan to, ko citiem vajag, tāpēc mēs dzīvojam mūžīgā neapmierinātībā un konfliktos. Ja šī neapmierinātība un konflikti sabiedrībā sasniedz noteiktu robežu, tie eskalējas vardarbībā uz āru, un vienkāršākais (dabiskais) mehānisms ir kāda vainīgā (grēkāža) atrašana ārpusē (arī mūsdienu sabiedrībā tas spilgti saskatāms). Grēkāzis uzņem uz sevi šo sabiedrībai destruktīvo vardarbību (tā pati funkcija ir karnevāliem – kad caur seksuālu visatļautību, vispārpieņemtu tabu atcelšanu uz laiku tiek izlādēta sabiedrībā akumulētā agresivitātes un vardarbības enerģija). Žirāra konceptu “vājais punkts” ir teoloģiskās loģikas un konteksta ignorance. Tomēr daudzi teologi, sekodami Žirāra konceptam, uzskata, ka klasiskā grēkāža paradigma atklājas Vecās Derības upurkultā un Jaunās Derības ieskatos par Jēzus nāvi, kur grēkāzis kļūst par pestītāju, tādējādi salaužot šo vardarbības sakralizāciju⁹.

Jēzus vietnieciskās nāves izpratne fiksēta senbaznīcas Ticības apliecībās (*Apustuļu, Nīkajas*)¹⁰ un pieder arī pie būtiskajiem *luteriskās reformācijas* uzsvariem¹¹, bet milzīgas problēmas ar to starpreliģiozā pluralisma un politikorektuma pašenczūras dēļ izraisās mūsdienu protestantismā, kurā sāk dominēt nožēlojama nespēja atzīt cilvēciskās dabas ļaunumu, kā arī nevēlēšanās apšaubīt sabiedrībā dominējošos reliģiski eklektiskos

⁸ Man pieejama šī darba vāciskā versija: Gerard, René, *Der Sündenbock*, Zürich, 1988 (oriģināls: Gerard, René, *Le Bouc émissaire*, 1982).

⁹ Piemēram, Schwager, R., *Brauchen wir einen Sündenbock? Gewalt und Erlösung in den biblischen Schriften*, München, 1978.

¹⁰ Apustuļu ticības apliecība (*Credo Apostolorum*, ap 150. gadu) satur apliecību Kristum, kurš “cietis zem Poncija Pilāta, krustā sists, nomiris, aprakts, nokāpis ellē”. Nīkajas ticības apliecība (*Nicaeno-Konstantinopolitanum*, 325. gads) par Kristus darbu ir izvērstāka: “**par mums** krustā sists zem Poncija Pilāta”.

¹¹ *Confessio Augustana* (CA, Augsburgas apliecība) III pasvīturo, ka Dieva Dēls (Kristus) upurē sevi par iedzimto grēku un par visiem cilvēku izdarītajiem grēkiem. Kristus vietnieciskais upuris sevišķi spilgti izcelts CA Apoloģijā, noraidot nebiblisko Romas baznīcas viedokli, ka mise (priesterisks upurrituāls) varot būt salīdzinošs upuris. Saskaņā ar Luteriskajām ticības apliecībām vienīgi Kristus ir tas Vecajā Derībā tautai apsolutais upuris un gandarījums par grēkiem (Ap. XXIV, 21 – Kristus nāve saprasta kā gandarīšanas darbs par vainu un sodu, tā samierina mūs ar Dievu, remdē Dieva dusmas) un šo upuri nevar (un to nav arī nekādas vajadzības) atkārtot.

priekšstatus, kā arī runāt par Kristus personas un Viņa darba unikalitāti un ekskluzivitāti¹². Ignorējot bibliskās antropoloģijas pamatus, arī Kristus un Viņa darbs kļūst apšaubāms.

Mūsdienās bieži dzirdami iebildumi, ka *Kristus* vietnieciskās nāves koncepts esot novecojusi, laikmetam vairs neatbilstošā baznīcas dogma, kuru jau sen būtu laiks nomainīt atbilstoši mūsdienu zināšanām, cilvēku pašizpratnei un multireliģiozo meklējumu gaisotnei, arī Jaunās Derības (turpmāk JD) tekstos šis savāda koncepts it kā parādītos tikai kā margināla tēma¹³. Jāsaka gan, ka mūsdienu akadēmiski (tekstuāli, teoloģiski, vēsturiski) nopietnākos pētījumos Jēzus vietnieciskā nāve vēl joprojām ir īpaši izvērsti un rūpīgi pētīta, jo tā neapšaubāmi pieder pie JD būtiskākajiem saturiem¹⁴. JD Evaņģēlija vēsts bez Kristus vietnieciskās nāves tās centrā, bez Viņa

¹² Striet, M. / J. H. Tück, *Erlösung auf Golgatha? Der Opfertod Jesu im Streit der Interpretationen*, Freiburg/Basel/Wien, 2012 (Jan-Heiner Tück, 33.–58. lpp.; un Karl-Heinz Menke, 101.–125. lpp.); vai arī Striet, M., *In der Gottesschleife. Von religiöser Sehnsucht in der Moderne*, Freiburg/Basel/Wien, 2014, 155.–168. lpp.

¹³ Borg, Markus J. / Crossan, John Dominic, *The Last Week. What the Gospels Really Teach About Jesus's Final Days in Jerusalem*, HarperCollins, San Francisco, 2006, 137.–166. lpp. – šobrīd pasaulē ļoti populārs darbs (līdzīgi kā Dena Brauna “DaVinči kods”), kurš tomēr ignorē kanonisko tekstu materiālu tā kontekstā, kā arī vispārpieņemtos ekseģētiskos principus. Darbs veidots kā populārzinātnisks ieskats Jēzus dzīves pēdējās nedēļas notikumos (pa dienām), piedāvājot radikāli atšķirīgu “patiesību” par Jēzu, viņa dzīvi, nolūkiem, nāvi. Tas nav nekas jauns, jau 18. gs. beigās parādījās ievērojami augstāka līmeņa (loģiskāki un akadēmiskāki) šāda virziena pētījumi “Objektīvās krāpšanas teorijas” ietvaros – Reimarus, Hermann Samuel, *Abhandlungen von den vornehmsten Wahrheiten der natürlichen Religion*, 1755, 7th ed., 1798, tāpat arī G. E. Lessinga u. c. tālaika luterāņu mācītāju teoloģiski kritiskajos darbos.

¹⁴ Goppelt, Leonhard, *Theologie des Neuen Testaments* (hrsg. von Jürgen Roloff), Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen, 1991 (3. Auflage), 241.–247. lpp. (§8: *Jesu Sterben als stellvertretende Sühne*); Heckel, Ulrich / Pokorny, Petr, *Einleitung in das Neue Testament. Seine Literatur und Theologie im Überblick*, J. C. B. Mohr / P. Siebeck, Tübingen, 2007 (UTB 2798), 160.–170., 378.–382. lpp., etc.; Weiser, Alfons, *Theologie des Neuen Testaments II. Die Theologie der Evangelien*, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1993, 223s. lpp.; Strecker, Georg, *Theologie des Neuen Testaments* (hrsg. von Wilhelm Horn), Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1996, 112.–117. lpp.; Wolter, Michael, *Paulus. Ein Grundriss seiner Theologie*, Neukirchener Verlag, Göttingen, 2011, 101.–109. lpp. (*Die Heilswirklichkeit des Todes Jesu* – §13: *Deutung und Deutungsmodelle*) un 116.–128. lpp. (*Die Kreuzestheologie*) u. c.

upura koncepta pilnībā zaudē savu jēgu, kā arī kļūst nesaprotama un absurda.

Viena no pēdējo laiku izvērstākajām, plašākai sabiedrībai (ne tikai teologiem) pieejamām analīzēm par Kristus nāvi un tās nozīmi bijusi Vācijas Evaņģēliskās baznīcas (EKD) 2015. gadā izdota publikācija “Miris par mums”¹⁵. Tas teoloģiski ir ļoti rūpīgs un baznīciski izsvērts materiāls, kas sistematiski un precīzi apkopo svarīgāko no JD teksta, kā arī no senbaznīcas un luteriskajām apliecībām. Tomēr tieši šis teksts raisa asas kritiskas diskusijas, jo daudzas protestantiskās baznīcas sevi grib pozicionēt teoloģiskā plurālisma un modernā visu reliģiju universālisma kontekstā, un tad šī skaidrā, biedējoši tiešā bibliskā valoda kļūst traucējoša. Kritiķi par varītēm pasvītro baznīcas dogmatisko paradigmu atsvešinātību no sava laika konteksta, uzskatot, ka teologi runājot “garām” sava laika cilvēkiem, un šī biblisko tekstu valoda esot reliģiski iesaurojoša¹⁶. Bet tieši tādā veidā baznīcas sāk zaudēt Evaņģēlija būtiskāko saturu. Vispilnīgāko tekstuāli un teoloģiski argumentēto šī materiāla un tā izpratnes kritisko analīzi sniedzis pasaulslavenais jaundarbinieks, senās kristietības sociologs un vēsturiskā Jēzus pētnieks Gerds Taizens (*Gerd Theissen*) savā 2016. gada publikācijā “Miris par mums. Viena baznīcas pamatteksta kritika”¹⁷ (kura vēl tagad raisa tālākas teologu diskusijas). Viņš norāda, ka šaubas par Kristus vietnieciskās nāves konceptu nav pēdējo gadsimtu liberāli kritiskās teoloģijas fenomēns, tās atrodamas visā baznīcas vēsturē¹⁸.

¹⁵ *Für uns gestorben. Die Bedeutung von Leiden und Sterben Jesu Christi. Ein Grundlagentext des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD)*, Gütersloh, 2015.

¹⁶ Par šo bijušas asas diskusijas arī baznīcas teoloģiskajā periodikā, vispilgtākais piemērs—*Für uns gestorben*, in: *Zeitzeichen. Evangelische Kommentare zu Religion und Gesellschaft*, 11. Jahrgang, 3-2010, 24.–37. lpp. (teologu apkopoti argumenti “par” un “pret” 6 autoru publikācijās).

¹⁷ Theissen, Gerd, *Gestorben für uns. Kritik eines kirchlichen Grundlagentextes*, in: *Evangelische Theologie. Zweimonatsschrift*, Güterloh, 76. Jahrgang, 2-2016, 85.–101. lpp.

¹⁸ Taizens publikācijā *Gestorben für uns* 86. lpp. min Socini, kurš 1578. gada traktātā *De Jesu Christe Salvatore* pārstāv tēzi, ka Dievs ir brīvs piedot katram cilvēkam bez jebkādiem vietnieciskiem upuriem un vietniecisko upuru mācības ir pretrunā ar Dieva ieskatiem par Dieva žēlastību un piedošanu.

Taizens pareizi aprāda, ka teoloģijā pastāv 2 veidi, kā domāt par Kristus nāvi, – mēs varam balstīties uz vēsturisko Jēzu un mēs varam balstīties uz pēclieldienu interpretācijām, un parasti JD teoloģisko paradigmu pamatā dominē tieši pēclieldienu interpretācijas. Kā piemēru viņš un daudzi citi min “Emmaus mācekļu” stāstu (LkEv 24,25–27), kurā mācekļi neredz un nesaprot, bet *augšāmceltais* Kristus viņiem atklāj notikušā jēgu¹⁹. Tomēr šis ir tikai viens teksta interpretācijas veids. Tradicionālajā eksegēzē vēsturiskais Jēzus un viņa mācība, tāpat arī jūdaisma (Vecās Derības) konteksts nekādā ziņā netiek relativizēts vai uztverts kā alternatīva pēclieldienu interpretācijām. Taizens vairākās savās monogrāfijās (*Der historische Jesus, Soziologie der Jesusbewegung* u. c.) pamatoti norāda, ka kristīgajās aprindās bieži vērojamā koncentrēšanās tikai uz augšāmcelto Kristu (un dziļākas intereses trūkums par vēsturisko Jēzu no Nācaretes) ir pretrunā ar pašiem Rakstiem (tieši tāpat kā otra galējība – runāšana par krusta nāvi, novārtā atstājot Lieldienu notikumu). Ja populārā kristietība mēdz pasvītrot “dzīvā” Jēzus pieredzi, tad vietā būtu atgādinājums, ka pati JD pazīst divas attiecību formas ar Jēzu – *sekošanu* un *ticību* (tāpat kā ticēšanu un domāšanu/saprašanu – R. K.). Sekošana vairāk pasvītrotā sinoptiskajā tradīcijā, tajā svarīgs vēsturiskais Jēzus un Viņa mācība (piemērs), bet ticību saista ar krustā sisto un augšāmcelto Kristu (sevišķi paulīniskajā tradīcijā)²⁰. No JD ievadzinātnes vispārzināms fakts ir, ka tikai Jāņa evaņģēlijs meistarīgi sintezē vēsturisko ar vienmēr tagadnē esošo, sekošanu ar ticību²¹.

Taizena publikācijā tiek diskutēts par pazīstamiem Jaunās Derības faktiem, kas ļoti sarežģī tekstu eksegēzi un interpretāciju. Piemēram, Jēzus dziedina slimniekus ar vārdiem “tavi grēki tev ir piedoti” (MtEv 9,2s u. c.). Izskatās, ka Dievs piedod grēkus neatkarīgi no Jēzus krusta. Līdzība par “pazu-dušo dēlu” (LkEv 15,11–32) runā par Tēva mīlestību un piedošanu bez kādiem *grēku izpirkšanas* vai vietniecisko upuru konceptiem²². Šāds uzskaitījums no JD tekstiem varētu būt

¹⁹ Theissen, *Gestorben für uns*, 88. lpp.

²⁰ Ibid.

²¹ Heckel, Ulrich / Pokorny, Petr, *Einleitung in das Neue Testament. Seine Literatur und Theologie im Überblick*, 535ss. lpp.

²² Theissen, *Gestorben für uns*, 90. lpp.

visnotaļ garš – vēsturiskais Jēzus no Nācaretes jau iepriekš mācekļiem pasludina savas ciešanas, nāvi un augšāmcelšanos (t. s. “Sinoptiskajos pasiju summārijos” – MkEv 8,31; 9,31 un 10,32ss), bet šajos tekstos Viņš savu nāvi nepasvītro kā miršanu par citiem. Jēzus pastāvīgi ir ar mazajiem, izstumtajiem, slimajiem, nelaimīgajiem, nevairās no muitniekiem, ielasmeitām un grēciniekiem (MtEv 11,9; LkEv 7,34 u. c.). Tāpat arī Viņš atkal un atkal pasludina *grēku piedošanu*.

Taizens norāda uz trīs tēmām, kuras eksegēzēs netiek pieņemtas vērā, runājot par Jēzus vietniecisko nāvi. Tās ir: (1) *Jēzus pasludinājums par grēku piedošanu* (Jēzus līdzības, Jēzus attieksme pret sabiedrības izstumtajiem, deklaratīvajiem, mazajiem un nelaimīgajiem, tāpat arī “Mūsu Tēvs” lūgšana, kur piedošana ir Tēva atbilde uz lūgšanu); (2) *Jēzus paša skaidrojums savai nāvei* (eksegētiski nevar pārliecinoši pierādīt, ka Jēzus to interpretētu kā vietniecisku miršanu par citiem); (3) pēdējo gadsimtu kontekstā stipri tabuizētais *jautājums par Jēzus nāves iemesliem* (konflikts ar jūdu reliģiskajām autoritātēm, konflikts ar jūdu likumu, mesiāniskās ambīcijas utt.)²³.

Pēdējās desmitgadēs visvairāk skaļu publikāciju bijis tieši par *Jēzus paša skaidrojumiem savai nāvei*. Par vispārīgu modes tendenci kļuvusi tradicionālo interpretāciju noraidīšana un dažādu sociālu un psiholoģisku skaidrojumu meklēšana²⁴, kas jau 19. gadsimta liberālās hiperkritikas laikā izrādījās nepieņemama.

JD interpretācijās pastāv vesela virkne problēmu. Piemēram, JD pētnieki norāda uz dogmatiski it kā pašsaprotamo pārliecību par Dieva ekskluzīvo klātbūtni Jēzus ciešanās un nāvē. Bet – vai tā ir atvasināma no pašiem JD tekstiem, no to rūpīgas un kontekstuālas eksegēzes? Vai tā saistāma ar senbaznīcas teoloģiju vai atvasināma no vairākus gadsimtus

²³ Ibid., 88. lpp.

²⁴ Labs piemērs ir daudz diskutētā Lorenz Oberlinner publikācija *Der Weg Jesu zum Leiden* (Shenke, Ludger (Hg.), *Jesus von Nazareth – Spuren und Konturen*, Stuttgart, 2004, 275.–319. lpp.) – sākotnēji Jēzus bijis izteikts atjaunošanās kustības vadītājs jūdu vidē, viņa pasludinājumam Galilejā bija ļoti panākumi, bet pamazām viņš saskārās ar asu kritiku un noraidījumu, pat naidu un agresiju no savas tautas puses. Tieši tas viņu motivēja pieņemt lēmumu vietnieciski mirt par saviem ienaidniekiem.

vēlākām mācībām, piemēram, *Trīsvienības* mācības (ka Dievs pats ir klātesošs Jēzus ciešanās un nāvē)?²⁵

Savulaik pazīstamais teologs R. Bultmans (*Rudolph Bultmann*) pārstāvēja tēzi²⁶, ka mēs nemaz nevaram zināt, kā pats Jēzus saredzēja savu nāvi, kas ir tikai bezjēdzīgs liktenis. Pilnīgi pretēji apgalvo Joahims Jeremiass (*Joachim Jeremias*), ka Jēzus nāve JD ir izteikti vietnieciska (Mk 10,54; 14,24 u. c.) tā iemesla dēļ, ka tajā skaidri saskatāmas Dieva kalpa ciešanas, kas visos punktos atbilst Jesajas 53. nodaļas lielajam pravietojumam par Mesiju. Kristus nāvei ir vietnieciska un izpērkoša nozīme, jo Kristus nāvē nodotā dzīve bija ar Dievu un no Dieva²⁷.

Kristus vietnieciskās nāves izpratne ir cieši saistīta ar izpratni par “grēku”. Bibliskajā tradīcijā “grēks” ir nevis morāla, bet gan *ontoloģiska* (būtības) kategorija – tas ir nevis nodarījums, bet gan stāvoklis Dieva priekšā, cilvēciskās dabas samaitātība, ļaunums. Kaut gan ekseģētiski ne visos JD tekstos “grēks” skaidri parādās kā ontoloģiska kategorija. Senajiem kristiešiem Kristū (Mesijā) Jēzū pats Dievs nāca pasaulē un pie Golgātas krusta izcietā cilvēciskās vainas un ļaunuma konsekvences, un tas labi pamatots jau Pāvila vēstulēs (Rom 8,3; Gal 4,4; 1Kor 8,6 utt.).

Tomēr bibliskās teoloģijas aina²⁸ ir sarežģītāka: Tikai JohEv 10,30 Jēzus ir vienā rangā ar Dievu (ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ εἶν ἕσμεν), tāpat arī JohEv 14,28 Jēzus saka: “Tēvs ir *lielāks* nekā es” (ὁ πατήρ μείζων μου ἐστίν), citās vietās tas tā nav. Jēzus JohEv ir *Sūtītāis*, kurš tikai izpilda sava *Sūtītāja* gribu (JohEv 12,44ss; 20,21, utt.). MkEv 10,17 Jēzus iebilst pret to, ka Viņu sauc par “labo Meistaru”, jo tikai Viens ir *labs* – vienīgais

²⁵ Theissen, *Gestorben für uns*, 89. lpp.

²⁶ Bultmann, *Rudolph, Das Verhältnis der urchristlichen Christusbotschaft zum historischen Jesus*, in: Bultmann, R., *Exegetica*, hrsg. von E. Dinkler, Tübingen, 1967, 445.–469. lpp.

²⁷ Jeremias, Joachim, *Der Opfertod Jesu Christi*, in: Jeremias, J., *Jesus und seine Botschaft*, 1976, 78.–92. lpp. Jēzus nāves vietniecisko un izpērkošo raksturu skaidri pasvītro daudzi redzami mūsdienu jaundeģēnieki – M. Hengel, R. Pesch, O. Betz, L. Goppelt, H. W. Wolff, W. Manson u. citi.

²⁸ Sistemātiska bibliskā materiāla analīze Jēzus nāves jautājumā – Stuhlmacher, Peter, *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, Bd. I: *Grundlegung. Von Jesus zu Paulus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1997, 125.–142. lpp. (*Jesu Leidensbereitschaft und Todesverständnis*) un 143.–155. lpp. (*Die Konsequenz der Sendung Jesu: Passion und Kreuzigung*).

Dievs. Arī Rom 8,3 un Gal 4,4 (Dievs sūta savu Dēlu grēcīgas miesas veidā, Dēls dzimis no sievas, nolikts zem likuma) īpaši pasvītro, ka Viņš inkarnācijas laikā nav vienāds ar Dievu. Rom 3,1s sacīts, ka tikai ar augšāmcelšanos Viņš tiek iecelts par Dieva Dēlu. “Kristus himnā” Phil 2,5–11 Jēzus ar savu noliekšanos, iztukšošanos (ἐαυτὸν ἐκένωσεν μορφήν δούλου) un paklausību līdz krusta nāvei (ἐταπεινώσεν ἐαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου θανάτου δὲ σταυροῦ) tiek intronizēts par *Kyrios* (Kungu) pār visām varām (Phil 2,6s).

Problēma ir apstākļi, ka pašos JD tekstos tiešā veidā *nav* atrodamā *Trīsvienības teoloģija*, ir tikai atsevišķas *pirmkristīgās triādiskās formulas*, piemēram, MtEv 18,19 (par kristīšanu Tēva, Dēla un Sv. Gara vārdā) vai arī MtEv 28,19 (βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος).

Tajā pašā laikā tieši *Trīsvienības teoloģija* var kļūdēt klasiski mitoloģiskos priekšstatus par dusmīgo, tirānisko Dievu, kurš pie krusta bezkaislīgi upurē savu Dēlu²⁹. Tas ir kļuvis tik pašsaprotams – Dievs pats atdod savu dzīvību par cilvēkiem, cieš līdz ar krustā sisto Jēzu kā tēvs par savu mīļo dēlu. Vai un cik lielā mērā tā ir *bilde*, līdzība? *Trīsvienības teoloģijā* nespēj arī pārliecinoši atbildēt, ko Jēzus nāves sakarā iesākt ar Svēto Garu³⁰. Klasiskais skaidrojums ir aptuveni šāds – caur Sv. Garu šis Kristus pestīšanas darbs kļūst prezents, aizkustina cilvēka sirdi.

Tā ir Paulīniskā teoloģija viņa autentiskajās vēstulēs, kurās Jēzus nāve izteikti pasvītrotā kā *vietnieciska*, kā *grēku izpiršana*³¹. Rom 3,25 par Kristu runā kā par **grēku** (ἁμάρτημα) **izpircēju** (ἱλαστήριον; faktiski – izpirkuma vietu

²⁹ Theissen, *Gestorben für uns*, 89. lpp.

³⁰ Sv. Gara teoloģija nav gana izvērsta un konsekventa Rietumu teoloģijā. Skat. P. Tilliha sistematiku, D. F. Šleiermahera konceptu par “Jēzus garu”, R. Bultmana nekonsekvences Jāņa evaņģēlija Jēzus Atvadu runu skaidrojumos u. c.

³¹ Daļa jauderībnieku gan uzskata, ka Jēzus nāves vietniecisko raksturu vispirms un ekskluzīvā saistībā ar Vecās Derības (turpmāk VD) likumu un Targumiskajiem tekstiem (*Exodus 24,8* un *Targum Onkelos* komentāros par šo tekstu) var saskatīt 3 sinoptisko evaņģēliju (Mt, Mk un Lk) tekstos, sevišķi “biķera vārdos” (Mk 1,24 un Mt 26,28 – “šīs ir manas jaunās derības asinis, kas izlietas par daudziem”); izvērsta šī sinoptisko evaņģēliju materiāla analīze – Stuhlmacher, *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, 136.–138. lpp.

un līdzekli). Komentāri šo vietu skaidro VD tempļa upurkulta sakarā – kults kā Paša Dieva dots grēka pārvarēšanas rīks. Kontekstuāli šeit neizbēgami jārunā arī par *Dieva dusmību*, kas zināmu ētisku aplamību dēļ³² uzsvērti minēta arī Rom 1,18. Šīs *Dieva dusmas* (ὄργη θεοῦ) tiek apklusinātas caur Kristus notikumu, un tieši ar šo interpretācijas veidu daudziem mūsdienu teologiem ir lielas problēmas. G. Taizens, līdzīgi kā vairums mūsdienu pētnieku, aprāda, ka šis ir tālaika jūdaismā ļoti atpazīstams motīvs – arī jūdu martīru nāves (4Makk 17,22; 2Makk 7,32s) apklusina Dieva dusmas par visām netaisnībām un aplamībām sabiedrībā³³.

Paulīniskās “krusta teoloģijas” izejas punkts ir Gal 3,13 (atsaucoties uz Dtn 27,26; līdzīga doma arī Rom 10,4 un 12,2ss): “Kristus ir mūs atpircis no bauslības (likuma) lāsta, mūsu labā pats kļūdam par lāstu, jo ir rakstīts: nolādēts ir ikkatrs, kas karājas pie koka.” Pāvils arī uzsver cilvēka un Dieva ceļu milzīgo atšķirību (1Kor 1,17s; Gal 5,11; 6,12; Phil 3,18; Kol 1,20 utt.) – visu cilvēcisko, kas pat pie vislabākās gribas ir pretējs utt.) un Viņa likumam/gribai, Pāvils dēvē par “miesu” (σάρξ). Viņš runā par “miesas gudrību”, “miesas prātu” utt. Glābšana var nākt tikai caur notikumu, kas ir asā kontrastā ar visu cilvēcisko gudrību, pieredzi, spēku, reliģiskajiem (jēgas) meklējumiem, un šis ekskluzīvais notikums ir Kristus un Viņa krusts. Paulīniskajā teoloģijā krusta teoloģijai ir centrāla vieta, jo Jēzus vietnieciskās nāves upuris ir izšķirošs cilvēka pestīšanai. 1Kor 1,17–25 viņš raksta, ka caur Kristus krusta notikumu Dievs visas pasaules gudrību ir padarījis par ģeķību! Tas nozīmē, ka glābšana iegūstama tikai un vienīgi caur Kristus krustu³⁴. Paulīniskās teoloģijas izteikti *juridiskais* raksturs atklājas Gal 3,10–14 pieteikumā – ar likuma darbiem neviens netiek taisnots Dieva priekšā, jo cilvēks likumu nespēj pildīt (te ir atšķirība no jūdaisma). Tāpēc tas, kas dzīvo

³² Paulīniskajā tekstā konkrēti minētas homoseksuālas attiecības, kas bija ierasta prakse romiešu kultūrā, bet aplamība VD likuma kontekstā (Rom 1, 26–27).

³³ Theissen, *Gestorben für uns*, 90. lpp.

³⁴ Wolter, Michael, *Paulus. Ein Grundriss seiner Theologie*, Neukirchener Verlag, Göttingen, 2011, 97.–128. lpp.

zem likuma, dzīvo zem lāsta³⁵. Dievs nekādā ziņā neatceļ un “nemīkstina” savu likumu. Kristus mūs ir atpircis no likuma bezcerīgā jūga. Tāpēc Pāvils citē VD vārdus “ticībā taisnais dzīvos” – Kristus mūs no likuma jūga atpērk, mūsu labā ciezdams un nomirdams pie krusta staba Golgātā, un, tikai ticot Viņam (šim vietnieciskajam Jēzus darbam), cilvēks spēj likumu izpildīt (beidzot atbilst likumam), tādējādi iegūstot mūžīgo dzīvību. Mūsu pašu cilvēciskās (ļauņas) dabas (būtības) dēļ uz mums gulstas Dieva dusmas (Rom 1,18ss), arī mūsu Dieva izpratne ir izkropļota. Tāpēc nevis caur saviem meklējumiem un pūliņiem, bet gan caur ticību uz Viņu (Viņa darīto mūsu labad) mēs kļūstam brīvi no likuma lāsta (Rom 7,1–6). Tikai ticot Kristum un Viņa darītajam (un pieņemot to), cilvēks tiek attaisnots no likuma taisnīgās apsūdzības uz nāvi un pazušanu (par savu ļaunumu)³⁶.

Bet tā nav visa aina. Vadošie JD pētnieki mēdz izcelt atsevišķas rakstu vietas, kur iespējamās vairākas, pat savā starpā pretrunīgas interpretācijas. No paulīniskās tradīcijas pazīstamākais teksts ir Rom 3,25: “Viņu Dievs tiem, kas tic, ir nolīcis par grēku izpircēju Viņa asinīs, tā parādīdams savu taisnību (ὄν προέθετο ὁ θεὸς ἰλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ διὰ τὴν ἄρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων)”, kurā skaidri atrazīstams Salīdzināšanās dienas jeb *JoomKipur* konteksts (diena, kad augstais priesteris upurē un vissvētākajā vietā lūdz par tautas grēkiem)³⁷. Komentāru aina ir visnotaļ pretrunīga jautājumā, vai un kādā veidā šeit pārstāvēts izpirkuma koncepts.

³⁵ Gal 3,10–14: “Proti, visi, kas dzīvo bauslības darbos, ir zem lāsta; jo ir rakstīts: nolādēts ir ikkatrs, kas netur un nedara visu to, kas ir rakstīts bauslības grāmatā. Bet ir skaidrs, ka ar bauslību neviens netop taisnots Dieva priekšā, jo “ticībā taisnais dzīvos” (paulīniskais citāts no Habakuka 2,4). Bauslībai nav daļas ar ticību, bet, “kas to ir turējis, tam tā dod dzīvību”. Kristus ir mūs atpircis no bauslības lāsta, mūsu labā kļūdams par lāstu, jo ir rakstīts: nolādēts ir ikkatrs, kas karājas pie koka, lai Abrahāma svētība nāktu pār pagāniem Kristū Jēzū, tā ka ticībā mēs saņemam Gara apsolījumu.”

³⁶ Paulīniskās teoloģijas juridisko/legālo īpatnību izklāsts – Becker, Jürgen, *Paulus, der Apostel der Völker*, UTB für Wissenschaft, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 2014 (1998. gada 3. izdevuma atkārtota druka), 395.–401. lpp.; arī Wolter, Michael, *Paulus. Ein Grundriss seiner Theologie*, 101.–109. lpp.

³⁷ Stuhlmacher, *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, 171. 193s. lpp.

Pāvilam grēku izpirkšana nav vienīgā Kristus nāves interpretācija – kā skaidra alternatīva minama rakstu vieta 1Kor 1,18–30, kurā krusta vēsts parādās kā ģeķība (μωρία) pasaules gudrajiem un stiprajiem, bet kā Dieva spēks izredzētajiem³⁸. Ekseģētiski šeit saistība ar miršanu par mūsu grēkiem nav pierādāma. Arī labi zināmajā Phil 2,5–11 (“Kristus himnā”) Kristus sevi pazemo un kļūst paklausīgs līdz pat krusta nāvei, un 2,8 nav sacīts, ka Viņa nāve ir “par mums” vai par “mūsu grēkiem”, tāpēc vietnieciskās nāves skaidrojumi šeit ir visai patvaļīgi. Krusts parādās drīzāk kā provokācija. Ja “grēks” ir cilvēka un Dieva attiecību pārrāvums, Kristus skandalozais krusts drīzāk uzrāda šo traģēdiju (ļaušanu, vardarbības ārprātu utt.), un atgriešanās caur krustu veido mūsu kulturālās vērtības. Bibliskajā (jūdu – kristiešu) kultūrā, kurā lielākās un dziļākās atziņas tiek nodotas tieši paradoksu un provokāciju veidā, tas ir labi saprotams – piemēram, ka Dievs atklājas zemībā (ne augstībā), ciešanās vai vienkārši ir visu nabago, cietēju un pazemoto pusē³⁹. Tas nozīmē, ka arī paulīniskajā teoloģijā *vietnieciski* koncepti nav vienīgie iespējamie, kā domāt par Kristus nāvi.

Rom 5,1–11 un 2Kor 5,16–21 krusts ir tas, kas samierina Dievu un cilvēku (divas konfliktējošas puses), ko var saprast gan juridiskās, gan attiecību kategorijās. Samierināšanās ir divpusēja, nožēla ir (var būt) vienpusēja. Tieši samierināšanās motīvā ticīgos atbilstoši dzīvot un rīkoties – *kristieši* ir tie, kuriem *vietnieciski* (Dieva vietā) jāmēģina nest samierināšanu pasaulē⁴⁰.

Sinoptiskā līdzība par “ļaujamiem vīna dārza strādniekiem” (MtEv 21, 33–46; MkEv 12,1–12; LkEv 20,9–19). Krusts te varētu nozīmēt drīzāk sacelšanos pret Dievu, nevis izpirkšanu. JD evaņģēliju skatījums uz Jēzus nāvi atbilstoši Psalmu “taisnā ciešanu” motīviem nerunā par izpirkšanu, bet drīzāk kalpo

³⁸ Par šo rakstu vietu tieši Kristus nāves kontekstā īpaši izvērsts ekseģētisks un teoloģiski interpretatīvs pētījums – Theissen, Gerd, *Das Kreuz als Ärgernis. Zwei Deutungen des Todes Jesu bei Paulus*, in: Sānger, D. (Hg.), *Paulus und Johannes*, WUNT 198, Tübingen, 2006, 427.–455. lpp.

³⁹ Theissen, *Das Kreuz als Ärgernis. Zwei Deutungen des Todes Jesu bei Paulus*, 431ss. lpp.

⁴⁰ Tā īpaši pasvītro arī Theissen, *Gestorben für uns*, 91. lpp.

kā mierinājums cietējiem un mirējiem, atpazīstot Jēzū arī savas ciešanas.

Vairākkārt atkārtotā “kontrasta shēma” (cilvēka un Dieva darbības radikālie pretstati) Acta 3,15; 4,10; 5,30 un citviet pasvītro, ka jūs (cilvēki) Jēzu esat nokāvuši, bet Dievs Viņu ir augšāmcēlis. Vēsts domāta ļaunajiem un paštaisnajiem “kāvējiem”, lai tie saprastu un atgrieztos.

Pie līdzīga slēdziena nonāk arī 1Pt 2, 18–25 vergiem (un pēc tam arī draudzei) kā ētisks paraugs tiek rādīts Kristus. Demonstratīva cietēja/upura lomas uzņemšanās (tieši vergi kā paraugs draudzei!) palīdz pasaulei ieraudzīt savu ļaunumu un atgriezties.

Mūsdienu eksegēzē atkal un atkal ieskanas jautājums – kā vispār iespējama un ko nozīmē citu vainas uzņemšanās? Jau VD kultā upurētājs identificējas ar upuri, un tieši tāpēc upurdzīvnieks var mirt upurētāja vietā. VD roku uzlikšana nozīmē turpināšanu un pārstāvniecību, bet, ja konsekventi jautā par to pašu roku uzlikšanu, piemēram, pie ordinācijas – ja tā ir no paša Kristus, vai tad sekotāji ir spējīgi uzņemties citu vainu, nemaz jau nerunājot par Kristus “likteni”? Ja jā, tad kādā veidā?

Pāvils pasvītro, ka grēku izpirkšana notiek *ticībā* (Rom 3,25) – bet *ticība* cilvēku tomēr nedara vienu ar Dievu. *Kristību sakramentā* cilvēks tiek iegremdēts Kristus nāvē (Rom 6,1–11). Mirstot ar Viņu, cilvēks tiek savienots ar Viņu tādā veidā, ka vainas pārņemšana ir domājama – līdz ar to kristības būtībā aizstāj priesterisko roku uzlikšanu.

Cauri visai Baznīcas vēsturei saskatāmi 3 veidi, kā teologiski raudzīties uz Jēzus darīto caur savām ciešanām un nāvi⁴¹:

- 1) Senajā baznīcā dominēja *atpirkšanas/atbrīvošanas ieskats*, kas skaitījās klasisks arī reformācijas laikā, – grēka dēļ cilvēks nonācis ļauno spēku varā (gūstā) un Jēzus ar savu uzvaru pār nāvi viņu atbrīvo no velna varas, kas ir arī M. Lutera skaidrojums “Mazajā katehismā” un “Lielajā katehismā”.

⁴¹ Visizcilākais un plašāk pazīstamais šo 3 veidu (klasisko Baznīcas ieska- tu) apraksts: Aulén, Gustav, *Die drei Typen der christlichen Versöhnungslehre*, in: ZSTh 8, 1930/1 (tulkojums no zviedriskā oriģināldar- ba Aulén, G., *Den christna försoningstanken*, Stockholm, 1930), 501.–538. lpp.

- 2) Otrs veids ir *legālais ieskats*, dēvēts arī par “latīnisko pestīšanas mācību”, kas cilvēka un Dieva attiecības tver *juridiskās* kategorijās. Pamatā ir *Anselm von Centerbury* (miris 1109. g.) mācība par *satisfactio*, ko arī Lutērs redz kā opciju savā *Heidelberger Katechismus* – grēks kā Dieva likuma pārkāpums un Dieva goda aizskārums. Nodarījums ir liels un fatāls, jo Dievs ir mūžīgs, bet mēs laicīgi. Nav mūsu spēkos to vairs vērst par labu (*satisfactio*), mums tas nozīmē tikai mūžīgu pazušanu. Visu vērst par labu var tikai kāds, kas reizē ir cilvēks un Dievs, atdodot savu dzīvību, kas būtu jāatdod mums. Jēzus bija bez grēka, Viņam nebija jāmirst, bet Viņš to darīja labprātīgi mūsu dēļ, vietnieciski paveicot šo *satisfactio*. Un piedot var tikai tas, pret ko nodarījums vērst. Jāatzīst, ka šis ir fenomenāls ieskats teoloģiskā, loģiskā, juridiskā un citos līmeņos.
- 3) Trešais veids ir *morālais* jeb *subjektīvais ieskats*, ko formulē Pēteris Abelards (*Petrus Abelardus*, miris 1142. g.), – Dieva mīlestība, kas tik tieši atklājas Kristus krusta nāvē, tik ļoti aizkustina katru cilvēku, ka viņš atgriežas. Dieva glābjošā mīlestība iedez cilvēkā pretmīlestību, arī daudzi mūsdienu skaidrojumi seko šim ieskatam.

Objektīvi visspēcīgākais ir *legālais ieskats*. *Morālais ieskats* pieļauj diezgan odiozus interpretatīvus izplūdumus, bet tā *mūsdienīgā* atraktivitāte slēpjas apstākļi, ka ar to netiek pārvarētas objektīvās Dieva dusmas par ļaunumu, bet gan korigēts mūsu aplamais ieskats par dusmīgo Dievu. Caur Kristus nāvi pats Dievs pārlicina cilvēkus, cik aplami ir viņu ieskati, jo Viņš ir Mīlestība.

Jaunākajās diskusijās arvien biežāk tiek diskutēts jaunatjums par šo *tradicionālo ieskatu*⁴² robežām. Šajos 3 ieskatos Kristus pārņem ne tik daudz cilvēku vainu, Viņš faktiski

⁴² Viens no labākajiem pēdējo laiku pētījumiem par Baznīcas tradicionālajiem dogmatiskajiem ieskatiem Kristus vietnieciskās nāves sakarā: Nüssel, Frederike, *Die Sühnenvorstellung in der klassischen Dogmatik und ihre neuzeitliche Problematisierung*, in: Frey, J. / Schröter, J. (Hg.), *Deutungen des Todes Jesu im Neuen Testament*, WUNT 181, Tübingen, 2005, 73.–94. lpp., kur pētniece arī īpaši izceļ novārtā atstāto mistiskās pieredzes ceļu, kas varētu palīdzēt izkļūt no daudziem mūsdienu strupeļiem, jo priekšstati par vietnieciskajām ciešanām un nāvi ir ļoti

uzveic to postu, ko *izraisījis* cilvēku nodarījums – proti, ļaunā/velna verdzību, nolemtību nāvei un subjektīvās bailes no neizbēgamajām Dieva dusmām. Cilvēka pestīšanu nosaka likums, un tai pietiek ar nodarījuma/vainas seku pārvarēšanu. Taizens norāda, ka vainas pārņemšana nav iespējama⁴³ un luteriskās reformācijas īpašais uzsvars uz Kristus ciešanām un nāvi, vietnieciski izciešot mūsu sodu (*der stellvertretende Strafleiden*), būtu uzskatāms par ceturto ieskatu blakus 3 klasiskajiem⁴⁴. Es gan šaubos, vai šo ieskatu izvērtēšanā var pamatoties tikai uz mūsdienu formālās loģikas principiem, tas lielā mērā ir ticības jautājums, ko var izprast tikai sirds jeb “hiperloģiskā” līmenī.

Interesantākais Taizena publikācijā ir tieši *mistiskā ceļa pasvītrojums vainas pārņemšanas kontekstā*, kritizējot šī ceļa apzinātu ignorēšanu klasiskajos modeļos un arī jaunākajos baznīcu dokumentos. Tieši *mistikā* atrodamas pieredzes un domāšanas modeļi, kas cilvēka personas centru identificē ar Dievu un Kristu. Esot vienotam ar Kristu, ticīgais līdz ar Viņu piedzīvo nāvi (caur *purificatio*), atbrīvojoties no pasaules un dodoties “tuksnesī”, kur saņemt apgaismību (*illuminatio*), sastopot pašu Dievu. Tāpēc *ciešanu mistika* ir vērā ņemama iespēja. Taizens norāda, ka mistiskais ceļš nav tikai katoļu, bet arī ekskluzīva protestantisma tradīcija, kas atklājas kaut vai Paula Gerharda (miris 1676. g.) Ziemsvētku dziesmās, gan slavenajā 73. korālī “Ak galva asiņaina”, sevišķi oriģinālajā vācu versijā, 9. pantā: *Wenn ich einmal soll scheiden, so scheidet nicht von mir. Wenn ich den Tod soll leiden, so tritt Du dann herfür. Wenn mir am allerbängsten wird un das Herze sein, so reiss mich aus den Ängsten kraft Deiner Angst und Pein*. Vēl vairāk – tieši *mistikā* pieredze ir izšķirošs priekšnoteikums luteriskās reformācijas skaidrojumam par Kristus vietnieciskās nāves upuri⁴⁵.

saplūduši ar *satisfactio* priekšstatiem, kas rada nekonsekvences un pārpratumus.

⁴³ Tieši to aprāda arī daudzu nozaru kristietības kritiķi, ka tā ir subjektīvi psiholoģiska kategorija. Vainas un tās pārņemšanas koncepti var būt arī izteikti destruktīvi – tie visbiežāk parādās kā psiholoģiski manipulatīvi varas mehānismi. Tāpat arī pilnīgi aplams ir ieskaits par kādas nācījas vainu utt. – R. K.

⁴⁴ Theissen, *Gestorben für uns*, 94s. lpp.

⁴⁵ Theissen, *Gestorben für uns*, 95. lpp.: “Mystisches Denken ist m.E. die entscheidende sachliche Voraussetzung für die reformatorische Deutung des Todes Jesu.”

Vienīgi “mistiskā pieredze” prasītos pēc saturiska konkretizējuma, jo mūsdienās tas var nozīmēt jebko, ignorējot jebkādas pasaules (atšķirīgu, pat pretrunīgu) reliģiju un uzskatu sistēmas robežas (un pat acīmredzamas pretrunas). Tradicionālā mistiskā pieredze kristietībā radikāli atšķiras no mūsdienu mistiskās pieredzes (tā iet universālisma un brīvas eklektikas virzienā, apzināti sajaucot dažādu reliģiju saturiskos elementus atbilstoši visai seklam laikmeta “modes” pieprasījumam).

Mistisko domāšanu var atpazīt kaut vai Martina Lutera (*Martin Luther*) slavenajā traktātā *Von der Freiheit eines Christenmenschen*, kurā viņš dvēseli salīdzina ar līgavu, bet Kristu ar līgavaini. Līgava ir milzīgos parādos, un caur laulībām līgavainis uzņemas un samaksā viņas parādus⁴⁶. Luters un citi reformatori *satisfactio* saprata kā vietnieciska soda izciešanu, cilvēku izpērkot no grēka, velna un nāves verdzības (*Lielais katehisms*, 2. artikuls). Jāsaka gan, ka mūsdienu juridiskā prakse vairs nepieļauj vietniecisku sodu izciešanu, tāpēc šī valoda varētu būt kļuvusi grūti saprotama.

Lutera *Krusta teoloģijas* īpatnība ir radikalitāte, kādā Dieva klātbūtne tiek koncentrēta tieši Kristus krusta notikumā, kā arī cilvēciskās vainas izcēlums, bet citādi reformatori turpina Rietumu klasiskos pestīšanas ieskatus, kas modernajā Rietumu sabiedrībā nav vairs viegli saprotami, lai gan visprecīzāk runā par lietu. Senā baznīca uzsvēra pirmo ieskatu par atbrīvošanu no ļaunuma un nāves varas. Viduslaiku latīņu tradīcija runāja par cilvēcisko vainu un tās seku pārvarēšanu, reformācija pasvītroja vainas vietniecisku uzņemšanos, kas izraisa pamatotu jautājumu – kā konkrēti ar to tiek pārvarēts tālums no Dieva (bezdibenis starp Dievu un cilvēku) un fatālā bezjēdzība (no kuras cieš daudzi mūsdienu izglītotie prāti)⁴⁷? Manuprāt, palīdzēt var tikai korekta biblisko terminu izpratne, nemēģinot tos skaidrot psiholoģiskā vai citu zinātņu kontekstā, kas tik norāda uz teologu mazvērtības kompleksiem. Arī klasiskie Kristus nāves koncepti paredz divas iespējas – vai nu pats Dievs vietnieciski izcieš “grēka” (Viņa tāluma, neklātbūtnes) realitāti un ar to saistīto bezjēgu, ļaunuma triumfu un cilvēcisko bezpalīdzību, vai arī taisns cilvēks vietnieciski iestājas

⁴⁶ Stuhlmacher, *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, 128., 137. lpp.

⁴⁷ Theissen, *Gestorben für uns*, 96. lpp.

par Dievu, kurš ir tik tālu, tik svēts un neaizsniedzams. Šādā kontekstā Taizena atgādinājums par mistiku varētu būt ļoti palīdzošs, jo pestīšanas praktiskā “atslēga” (vainas, ļaunuma pārvarēšanā) būtu jāmeklē pašā cilvēkā.

Kristus krusta nāve ir bijusi nozīmīga tēma 20. gadsimta lielo sistemātiķu pētījumos.

Jirgen Moltmanu (*Jürgen Moltmann*) nodarbina tēma par Kristus nāves nozīmi cilvēcei. Tā ir teoloģija pēc holokausta un Otrā pasaules kara šausmām. Grāmata *Der gekreuzigte Gott* (1972, kā papildinājums pamatdarbam *Theologie der Hoffnung*)⁴⁸ ir viena no visapspriestākajām vēl mūsdienu teoloģijā. Tā runā par debesu Tēva ciešanām krusta notikumā, pasvītrojot, ka Dievs nav kāds tāls un apātisks Dievs, bet piedalās cilvēku dzīvē un sevišķi problēmās, katastrofās un ciešanās.

Eberhards Jingels (*Eberhard Jüngel*) savā sistemātikā gan izceļ klasisko vietnieciskās miršanas paradigmu, bet runā jau par to, ka Kristus palīdz pārvarēt šo traģisko Dieva tālumu, uzvar *die vernichtende Kraft des Nichts* un palīdz veidot jaunas attiecības ar Viņu⁴⁹.

Ditrihs Bonhēfers (*Dietrich Bonhoeffer*) uzskatīja⁵⁰, ka kristiešiem šajā pasaulē jāatbalsta Dievs, vietnieciski jāiestājas par Viņu. Par Dievu iestājas, iestājoties par līdzcilvēkiem, un tieši tam jāklūst par baznīcas *sociālo principu*.

Kristus krusts šokējoši tiešā veidā atklāj mūsu (cilvēciskā) ļaunuma ārprātu un postu. Varmācība un ļaunums, kas tajā saskatāms, nav un nevar būt pamats pestīšanai, taisni pretēji. Tas atklāj mūsu ļaunumu un senso priekšstatu, ka citiem jāmirst mūsu vietā. Kristus ar savu krustu māca mūs dzīvot citu labā, un Lieldienas māca to nedarīt uz citu rēķina. Viņš to savieno arī ar evolūcijas mācības kontekstu – planētas vēsture skaidri parāda, ka attīstību nosaka ne tikai konkurence un

⁴⁸ Moltmann, Jürgen, *Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*, München (Kaiser Verlag), 1972.

⁴⁹ E. Jingela fundamentālais darbs *Gott als Geheimnis der Welt: Zur Begründung der Theologie des Gekreuzigten im Streit zwischen Theismus und Atheismus* (Mohr & Siebeck, Tübingen, 1982) ir viens no teologu-sistemātiķu visvairāk citētajiem darbiem.

⁵⁰ Bonhoeffer, Dietrich, *Widerstand und Ergebung*, in: Bonhoeffer, D., *Werke Nr. 8*, Gütersloh, 1998, 515ss. lpp.

selekcija, bet daudz vairāk intelekts, spēja sadzīvot, tolerance, altruisms u. c.⁵¹ Piemēram, izglītotam, laipnam un smaidīgam cilvēkam ir daudz lielākas izredzes izdzīvot nekā neizglītotam, nelaipnam un agresīvam. Arī tas ir veids, kā mūsdienu pasaulē uzrunāt cilvēkus par Kristus darīto.

Mūsdienu teoloģijā gan glābšanu no nāves un atbrīvošanu no vainas ir nomainījušas idejas par esamības bezjēdzību, Dieva tālumu, “neklātbūtni” (vācu *Abwesenheit*), pat Dieva nāvi. Ir liela problēma, kā šīs lietas var tikt pārvarētas. Piemēram, G. Taizens daudzos savos pētījumos (un arī savulaik Heidelbergas Universitātes lekcijās) norāda uz zināmu hermētisku problēmu – šādā kontekstā pestīšanas ieskatī diverģē uz modeļiem, kuros pats cilvēks absurdā veidā vietnieciski kaut ko cenšas darīt *neklātesošā* (pat *mirušā vai neeksistējošā*) Dieva vietā. Šāda infantila domāšana iespējama tikai apstākļos, kad aizgājušas teologu paaudzes, kuras atceras vājprātīgā pasaules kara šausmas un kurām jautājums par Kristus nāvi bija eksistenciāls, tāpēc arī K. Bārta, E. Jingela, J. Moltmana un D. Bonhēfera teoloģija, kas runā par izteikto cilvēciskās dabas ļaunumu, par vainu, par Dievu, kurš nāk cilvēcisko ciešanu vietā, izciezdams cilvēciskā ļaunuma un vainas sekas, daudziem vairs nav saprotama.

Tagad vairāk dominē visādi reliģiski eklektiski meditatīvi ceļi garīgās labsajūtas sasniegšanai, kas kļūst absurdi, pārāk neasi un nekonsekventi, tie Dieva tāluma un bezjēgas problēmu risina ļoti amatieriski, pārsvarā psiholoģiskā un socioloģiskā ceļā. Vispārēja tendence ir radikāla dogmu noraidīšana, biblisko vēsti uztverot kā poētiskas līdzības par visa bezjēdzīgumu, par Dieva tālumu utt. Vairāki laikmetīgie domātāji, ietekmējušies no Martina Heidegera, uzrakstījuši pat “satriecošus” traktātus par *Neko*, *Bezjēgu*, *Ontoloģisko neitralitāti* utt. (T. Baldwin, E. Carlson, Geraldine Coggins, J. Heylen, J. P. Sartre u. c.), kuros Kristus nāve jau tulkota drīzāk kā bezjēgas manifestācija un tikai var būt kā māksliniecisks vai juteklisks veids, kā laiski sākt domāt par sava ārprāta un bezjēgas apcerēšanu.

⁵¹ Atsaucoties uz savām agrākajām monogrāfijām (piemēram, *Erleben und Verhalten der ersten Christen. Eine Psychologie des Urchristentums*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2007), izcēlums arī minētajā publikācijā – Theissen, *Gestorben für uns*, 99. lpp.

Mūsdienās tā klasiskā Jēzus ciešanu un nāves izpratne “no augšas” (ka Dievs atdod sevi un izdara visu cilvēku glābšanas labad) gan tiek vēl pārstāvēta, taču nav vairs modē. Daudz populārāks ir ceļš “no apakšas”, kas vērojams mistiskos, meditātos, sociālo projektu u. c. meklējumos, tomēr neizbēgami pazaudējot JD Evaņģēlija vēsti.

Lai izklātu no pašreizējā teoloģiskā apjukuma un strupceļā, nepieciešama Jaunās Derības **rūpīga un maksimāli godīga eksegēze**, nekritiski neatgremojot autoritāšu metodes un slēdzienus, kā arī akli nesekojošas laikmeta modes un ideoloģiskajām vēsmām. Ir pilnīgi skaidrs, ka mums nepieciešama arī pilnīgi jauna un svaiga **Sv. Gara teoloģija**, kas Rietumu teoloģijā arī mūsdienās nav attīstīta. Mēs arī daudz ko varētu teoloģijā mācīties kaut vai no tām pašām harismātiskajām Vasarsvētku kustībām, kuras vairāk par filozofiju un psiholoģiju ir ieinteresētas biblisko tekstu un kristīgo pirmdraudžu pētniecībā saistībā ar dzīvu garīgo pieredzi. Iespējams, ka Sv. Gara teoloģijas vājumus saistīts ar pašu teologu distancētību, pazaudējot savu personīgo iesaisti. Šādā veidā paši teologi veicina, ka tradicionālā kristietība ir “mirstoša” reliģija un teoloģija ir tikai pavisam šaurā lokā kultivēta laikmeta jaunāko ideju atgremošana mākslīgi sarežģītā aizgājušo laiku terminoloģijā. Veidojot teoloģiskus slēdzienus, obligāti ir nepieciešama teologa ticība un garīgā pieredze. Neeksistē teoloģija “no malas”, distancēti, bez ticības, lūgšanas, bez savas eksistenciālas ieinteresētības.

Vai kāda persona var uzņemties cita vainas? Mēs to nevaram, bet Kristus to var, un tas ir īpašais JD stāsts, Evaņģēlija vēsts. Nedomāju, ka mūsdienu cilvēkam būtu jāmeklē kāda cita vai jātulko tā psiholoģiskās kategorijās⁵². Kāpēc esmu pārliecināts,

⁵² Visekstrēmākais (un populārākais) JD saturu “psiholoģisko” skaidrojumu pārstāvis ir Gerd Lüdeman (*Gerd Lüdemann*) ar savu “Subjektīvo vīziju teoriju”. Viņš vairākos skandalozos pētījumos (*Die Auferweckung Jesu von den Toten. Ursprung und Geschichte einer Selbsttäuschung*, Zu Klampen, Springe, 2002; *Arbeitsübersetzung des Neuen Testaments*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2008; *Jesus nach 2000 Jahren – was Jesus wirklich sagte und tat*, Zu Klampen, Springe, 2012; *“Der große Betrug”*. *Und was Jesus wirklich sagte und tat*, Zu Klampen, Springe, 2002, u. c.) centrālos kristīgās ticības elementus skaidrojis ar psiholoģiskām banalitātēm vai arī politiski. Piemēram, Kristus atklāsme Saulam (Pāvīlam) pie Damaskas vārtiem (Acta 9) kā zemapziņā dusošu

ka mēs nespējam uzņemties cita vainas? Vietnieciski, upura gandarījumā vai kādā citā veidā – tas ir bezjēdzīgi, tas saistīts ar kādiem mitoloģiskiem priekšstatiem, vainas apziņu, bērņības traumām, dīvainu audzināšanu. Tā vietā mēs atbildīgi varam veidot savas attiecības ar citiem cilvēkiem, piedomājot par savu uzvedību un rīcību⁵³. Ja vien mēs gribam (esam motivēti, pieauguši utt.), mēs spējam ierobežot savu egoismu, alkatību. Mēs spējam apzināti atteikties no sava statusa sabiedrībā un pasniegt roku mazākam. Mēs spējam otru uzlūkot augstāk par sevi. Mēs spējam rīkoties tā, lai agresija un ļaunums apstātos pie mums, nelaist to tālāk. Mēs spējam būt arī nevardarbīgi un neveidot autoritāras, nedemokrātiskas, vardarbīgas, represīvas sistēmas. Mēs spējam augt un mainīties tā, lai cīņā ar savām problēmām un apsēstībām neievilkto citus. Ja vien to patiesi gribam, mēs spējam neizmantojot reliģiju kā aizsegu savām problēmām vai savtīgiem mērķiem, kā arī *uzņemties atbildību, nevainojot mūžīgi citus*, ja vien to patiesi gribam.

Vai patiešām Kristus notikumā redzamas Dieva dusmas pār savu mīlo Dēlu, kas nostāda zem jautājuma Viņa mīlestību? Filozofiskā un formālās loģikas kontekstā tā ir liela problēma, kuras izeja ir pieņēmums, ka Dieva dusmas ir tikai mūsu skatījums uz Viņu un tieši Kristus krusts māca mums radikāli atteikties no vardarbības, ļaunuma, netaisnībām. Ja pazaudējam Jēzus darbības un nāves kontekstu (VD Dieva atklāsmi, likumu, mācību par cilvēciskās dabas ļaunumu), Kristus darbs patiešām kļūst bezjēdzīgs un nesaprotams.

Un, visbeidzot, – ļoti mūsdienīgs daudzu intelektuāļu jautājums: *kā viena cilvēka netaisna, izteikti nežēlīga sodīšana ar nāvi var kļūt par pamatu mūsu pestīšanai?* Kristus nāve atklāj **mūsu postu, vardarbību, perversijas un ļaunumu**⁵⁴, lai arī cik neērti mums tas neizklausītos. Dziļa reliģiozitāte var būt saistīta ar patiesu atklāsmi vai nopietniem eksistenciāliem jautājumiem (ciešanu vai nelaimju pieredzes ietvaros), bet daudzos gadījumos aiz (rituālas, institucionālas u. c.) reliģiozitātes

emociju, pārdomu un pieredžu izlaušanās vai arī Pētera Kristus vīzijas, kas skaidrojamas ar zemapziņā apspiestu sēru procesu kombinācijā ar sakāpinātu vainas apziņu (par kādreizējā drauga un skolotāja nodošanu).

⁵³ Theissen, *Gestorben für uns*, 100. lpp.

⁵⁴ Arī Theissen, *Gestorben für uns*, 100. lpp.

un svētulības veiksmīgi tiek slēpta neapmierinātība, agresivitāte, varaskāre, psihiska labilitāte, kā arī apspiesta, perversa seksualitāte. Reliģijas un seksualitātes saistība (un ietekme uz grupām, sabiedrību)⁵⁵ ir tikpat aktuāls pētniecības lauks kā reliģijas un vardarbības saistības pētniecība. Reliģija ļoti dažādā veidā atraisa personas seksualitāti, kā arī konfrontē cilvēku ar pašā un sabiedrībā dominējošo agresivitāti, vardarbību un varaskāri. Netiekot galā ar konfliktiem un pretrunām sevī, noslēgtās sociālās grupās atsevišķu personu seksuālās, varas u. c. apsēstības pat mēdz “pārnesties” uz ārpusi (uz citiem) un noteikt visas baznīcas centrālos diskursus, vēstījumu sabiedrībai noteiktos laika posmos, un tikai no sabiedrības intelektuālā brieduma (un spējas domāt kritiski) ir atkarīgs, vai šie mehānismi tiek laikus atpazīti un novērsti. Jebkādi “svēto” koncepti, manuprāt, ir arī bīstami un destruktīvi, jo psiholoģiski ir tik viegli nonākt līdzatkarībās, cita cilvēka dīvainības un problēmas (un cīņu ar saviem “dēmoniem”) padarot par savējām un pazaudējot iespēju pašam izdarīt izvēles. Tāpēc veselīga ir skatīšanās tikai uz Kristu, Viņa darīto un mācīto, nevis uz kādiem cilvēkiem un viņu “svētumu” vai “pareizību” (pie reizes pieprasot no citiem cieņu, godu, pazemību un paklausību, kas ir izteikti nebibliski), tas ir arī viens no JD uzsvariem. Posttotalitārās sabiedrībās pat baznīcu aprindās tas skaidri vērojams. Tāpēc pārlieku nevajadzētu aizrauties ar nodarījuma, vainas, soda, izpirkšanas un upura konceptiem, jo tikai mīlestība un piedošana mūsu dzīvi var mainīt un darīt labāku, liek mums mainīties un kļūt atbildīgākiem, pieaugušākiem. JD arī nepazīst kādu speciālu, hierarhisku priesterību (arī upurus, upurēšanas), bet gan pazīst *vispārējo priesterību*, kas aptver visus ticīgos. Kristus mīlestība principā nevar izpausties hierarhiskas pazemības vai paklausības autoritātēm kontekstā, tāpat arī tā nefunkcionē, ja cilvēki draudzēs un baznīcā nav gatavi izaugt no sava infantilisma un atteikties no varas spēlēm un sava sociālā statusa⁵⁶. Visas šīs lietas veicina vardarbību un

⁵⁵ Schmidt, Jochen (Hrsg.), *Religion und Sexualität. Studien des Bonner Zentrum für Religion und Gesellschaft*, Bd. 13, Ergon-Verlag, 2016 (dažādu zinātnisku publikāciju apkopojums, vairums gan teoloģiski vienpusīgas un tendenciozas zināmu tēmu izvēlē).

⁵⁶ Konradt, Matthias, *Die gottesdienstliche Feier und das Gemeinschaftsethos der Christen bei Paulus*, Jahrbuch fuer Biblische Theologie

ļāunumu. Šī cilvēciskā ļāunuma pārvārēšanas ceļā ļoti svarīgs ir Kristus vietnieciskās nāves koncepts kā bibliskās Jaunās Derības teoloģijas un Eviņģēlija vēsts centrālais elements, kas pieprasa ne tikai cilvēka ticību, bet arī izglītību un saprašānu. Šis bibliskais koncepts arī mūsdienā pasaulē nekādā ziņā nav zaudējis savu aktualitāti un noteikti nav atmetams kā novecojis. Tas var darīt mūsu dzīvi ievērojami veselāku, brīvāku, skaistāku un labāku – tādā pašā veidā, kā to ticīgie piedzīvojuši visā Baznīcas vēsturē kopš senbaznīcas laikiem.

Summary

Interpretation Schemes of Christ's Death and its Problematic Aspects

The concept of Christ's redemptive death is the central element of the biblical New Testament Theology and the Gospel; not only faith, but also good knowledge of biblical texts, their contextual understanding and critical thinking is required to understand it. The concept is clearly detectable in the theological interpretations of the Crucifixion event throughout the history of the church, and despite objections of skeptics, it has not lost its relevance in the modern world and by no means should be abandoned as old-fashioned. Nowadays people can find the subject understandable and interesting if offered in an appropriate language and approach. The psychological and symbolic categories will not be helpful because they are soon exhausted and they do not answer the essential questions of humanity. The best way to talk of the death of Christ today is to talk about its importance and consistency in the context of spiritual growth, relationships and ethics, according to the content of the New Testament texts themselves.

(JBTh), Neukirchener Verlag, Band 18 (2003), Das Fest: Jenseits des Alltags, 203.–229. lpp.